

АЕЦ „Белене“ – невъзможният проект

Илиян Василев

Не само енергетиката, но и цялата икономика и развитие на България са заложици на гигантоманския проект АЕЦ „Белене“. Дори в тези предварителни фази, още преди да са настъпили плащанията по основните и съпътстващи договори, проектът вече успя да дестабилизира политическия процес, икономиката и ключовите енергийни компании на България като НЕК и БЕХ. НЕК е на „червено“ по отношение текущата ликвидност и възможността да обслужи „беленския“ заем на Париба. При това забележете, става дума за заем от 250 милиона евро, който е под 5% от размера на тоталния кредит по реализацията на проекта „Белене“, който отгоре на всичко има вероятен, но несигурен край в далечната 2018 година – т.е. дотогава няма да има никакви приходи. Няма съмнение каква разрушителна сила крие напредването на този проект за мащабите на българската икономика.

Редица фундаментални фактори на пазарната и институционална среда, както и дефицити на проекта го правят невъзможен. Въпреки това той ще продължи да източва обществена енергия и ресурси, свидетелство за което е и полемиката около предстоящия референдум и опитите за неговата реанимация с изпробваната по време на приемането на мораториума за шистовия газ схема с инициативата от страна на ръководството на НС. И тогава и сега е ясно кой реално ръководи „парада“.

Проектът е прекалено голям за мащабите на риска, който трябва да се управлява в рамките на българския енергиен пазар и икономиката. АЕЦ „Белене“ действително в настоящия момент прави разликата между ситуацията в Гърция и в България. Другата разлика е, че има кой да опрости дълговете и да подпомогне южната ни съседка в рамките на спасителни и извънредни мерки и механизми на ЕЦБ, на ЕК и на МВФ - над 70% от дълговете на Гърция бяха опростени, очаква се ново снизхождение от нейните кредитори. Ние можем да разчитаме само на спасително-задушаващата протегната ръка на МВФ и на поредната доза от стягане на коланите и пречистваща мизерия.

Много са пропуските по проекта, но един от фундаменталните е липса на изследване за социално-икономическо въздействие. Дори повърхностното разглеждане на ефектите на проекта върху търговския и платежния баланс разкрива картина на значителни и силно рискови влияния върху публичните и корпоративни финанси. Известно е, че между равнището на общия външен дълг, рисковите премии по дефолт по кредитите на публичния и корпоративен сектор и лихвите по кредити за потребители в страната има пряко пропорционална връзка.

От една страна, ядрен проект в страна като България така или иначе не може да се реализира като частен, без участието на държавата – пряко или непряко. Дори и там където се реализират ядрени проекти от отделни публични компании, то присъствието на държавата е видимо и вездесъщо. Докато ползите от ядрената енергетика често се приватизират, то разходите и рисковете охотно най-често се социализират от частните публични компании. Нагледен пример е сметката по покриване на щетите на ядреното

бедствие във АЕЦ „Фукушима“, собственост на частната публична компания ТЕРСО, което принуди японското правителство да предприеме мерки по национализацията на ядрения оператор. Оценките за крайните разходи по ликвидиране на последствията от аварията в рамките на ядрения остров /в това число разходите по извеждане на реакторите от експлоатация/, варират около 12-13 милиарда долара, а размерът на общата застраховката за отговорност към трети страни е на нищожните 120 милиарда йени или 1,4 милиарда долара. В същото време непреките щети върху икономиката и гражданите надвишиха 350 милиарда долара. Дори за икономика като Япония която е около 300 пъти по-голяма от българската бедствието беше изключително тежък удар. Основната тежест падна върху националните и местните бюджети, върху отделните компании и институции, които безвъзмедно кредитираха ядрената енергетиката. При това Фукушима не засегна гражданите и териториите на други страни, което ограничи управлението на рисковете и исковите в рамките на островната държава. Евентуални искиове на трети страни извън територията на България, както и на местни юридически и физически лица за причинени щети в крайна сметка ще се окажат на бюрото на българския министър на финансите – който и да е той.

Нека за миг се замислим върху уроците на Фукусима и се опитаме да наложим ефекта от на възможен ядрен инцидент от подобен мащаб върху българската икономика и страната като цяло, ще ни „настръхне косата“. При всички случаи макроефектът ще се измерва в пъти брутният вътрешен продукт на страната. Застраховките за ядрен риск не са никакво решение, тъй като техният таван по Парижката и Виенските конвенции е 2,5 милиарда евро максимално застрахователно покритие. Известните са многократно по-ниските равнища на застрахователните премии в българската ядрена енергетика. Не трябва да се забравя, че България не е член на взаимно застрахователните европейски пулове – ЕМАНИ и ЕЛИНИ, членове на които са почти всички европейски ядрени държави, в т.ч. и от Централна и Източна Европа. Именно растящите разходите по застраховането на ядрения риск след Фукусима рязко влошиха бизнес показателите на ядрените централи, в това число и бизнес моделите на бъдещите проекти.

Всички големи публични инфраструктурни проекти оперират извън нормалните бизнес стандарти и се базират върху ултимативната гаранция и подкрепа на държавата. Ядрените инсталации крият много по-висок и в последна сметка неизчислим и неуправляем със стандартите бизнес модели риск.

От гледна точка на социално-икономическото въздействие – проучване за което знаменателно отсъства от предпроектните документи – особено значими и видими за разпознаване са ефектите върху платежния и търговски баланс и като цяло върху външния дълг – частен и публичен.

Първо, твърдението, че изграждането на втората ядрена централа ще генерира само или преимуществено частен или корпоративен външен дълг, поради което кредитният рейтинг на страната няма да пострада, е за наивници. Частният и публичният външен дълг са взаимносвързани и отразяват оценката на пазарите за способността на държавата и на кредитните институции да генерират приходи и изплащат дългове.

Доколкото дори по признания на най-големите пропоненти на централата не повече от 2,5 милиарда евро ще остане в българската верига на добавена стойност – в това число договори за подизпълнение и услуги, приходи в държавния и местните бюджети от данъци и такси – можем да очакваме основната маса от външния дълг да генерира внос на стоки и услуги. Това ще доведе до увеличение на дефицитите по търговския баланс още в първите години на евентуален рестарт. Прекият отрицателен ефект върху платежния баланс ще бъде реципрочен, но разтеглен през годините пореди лага при на обслужването на кредитите, но непрекия – поради влошаване на цената на привлечения външен кредитен ресурс – ще бъде много по-забележителен.

Така най-голямото постижение – валутния брод и свързаната с това финансова и фискална стабилност на страната – изстрадана с цената на много лишения от поколения българи, ще бъде „похарчено“ с един подпис заради непремерените амбиции на неколцина хора.

Ниският държавен дълг и съотношението му към brutния вътрешен продукт (БВП) е нещо, с което всички се гордеем. Именно тези ниски равнища правят възможно частният сектор да се кредитира от външните пазари при това на сравнително ниско лихвени равнища. Влизането на „слона“ АЕЦ „Белене“ в „къщата“ на българските финанси и икономика ще влоши силно критичните макроикономически и дългови баланси, като отнеме кислород от другите кредитополучатели. Прогнозите за икономическия растеж и за бюджетни постъпления в следващите години са неблагоприятни както за Евророната, така и за България, което допълнително сгъстява черните краски – при растящи пазари и икономики могат да се обслужват и по-големи дългови експозиции. Но случая днес и в обобщено бъдеще не е такъв.

В момента съвкупният външен дълг . публичен и частен -, съотнесен към БВП за 2011 г., е около 90%, което е границата на критичност – според признатите международни стандарти. Всяка страна с общ дълг над 90% е вече в **"рисковата зона"**.

Ако към това наложим и целия дълг на „Белене“ от 10 млрд. евро, което представлява нови 35% от сегашното равнище на частния ни външен дълг, България ще стигне общи дългови равнища на публичен и частен външен дълг съвпоставими с тези на Гърция и другите проблемни държави в еврозоната. България е извън еврозоната, ние нямаме достъп до рефинансиране и до кризисните механизми на ЕВС, до особените привилегии на изкупуване на дългови книжа на държавата, до привилегии на дългите дългови позиции по платежната система Таргет 2. В тази ситуация единствената помощ би дошла от Международния валутен фонд (МВФ), което на практика означава нова загуба на суверенитет и драконовски ограничителни мерки. Унгария и Румъния са близки и достъпни примери в това отношение.

При по-високите ставки на рефинансиране от външните кредити пазари и липсата особено на „дълги пари“, т.е. измъкването от кризата става по-трудно, а ресурсът по-скъп и недостъпен.

„Кредитната тежест“ свързана с проекта АЕЦ „Белене“ ще бъде платена не само от

потребителите на електроенергия, а от всички български кредитополучатели, , производители и данъкоплатци.

Второ, рекламираният „преливен“ технологичен ефект на новата ядрената мощност е най-добрият случай спорен. При подобен проект проучване за преливен ефект и или обвързване с насрещни ползи или оф сет е задължително на подготвителен етап е задължително. При АЕЦ „Белене“ отсъства. В същност всички основни високотехнологични, научно-изследователски и иновационни части на проекта се извършват извън територията на страната – в България остава много малка част, основно свързана с приложения, с приложни проектни и други изследвания и разработки свързани с внедряване на технологии и натоваване на съществуващи високотехнологични производствени мощности. Големият обем от местни ползи е основно свързан с подизпълнителски договори и оказване на услуги с ограничена добавена стойност - в това число извършване на базисни строително-монтажните работи.

Трето, твърде повърхностен е и аргумента за създадените работни места – дори да приемем за вярна силно преувеличена прогноза за бъдещата заетост на различни етапи от изграждане и експлоатацията на новата ядрена централа – над 10 хиляди души. Не е трудно да се пресметна, че цената на едно новосъздадено работно място от ядрения проект е близо 1 милион евро?!. Твърде висока цена за генериране на заетост в икономически най-депресираните райони на България, където ако съпоставим общия брой на работните места към обема на инвестиции инвестицията за създаване и поддържане на единица работно място е над 200 пъти по-малко.

Четвърто, заложените в самото начало проектните дефицити и пропуски предпоставят невъзможност за нормализацията на работата по проекта АЕЦ „Белене“ на следващите фази. Той е замислен и осъществен „от горе“ без реална привързаност към нормалните международни пазарни репери. В „съветските“ времена Политбюро вземаше решение, което се спускаше за изпълнение на финансовия министър и на ръководителите на енергийните предприятия със задачата да се осигурят нужните финансови средства и реализация.

Пропуските– съзнателни или поради липса на професионализъм – при поредния рестарт на АЕЦ „Белене“ са в изобилие. Главният аргумент за проект е прогнозата на НЕК за потреблението на електрическа енергия, очертаващия дефицит на генериращи мощности и нужда от изграждането нова мощност. Нито една банка или финансова институция няма да приеме подобна прогноза като доказателства и пазарна обосновка на проекта защото има конфликт на интереси – НЕК е автор на прогнозата и на проекта с който се търси кредитиране. Новите прогнози за електропотреблението, които са направени за целите на анализа на HSBC и които са заложен в Енергийната стратегия от средата на 2011 година съдържат твърде много вероятностни елементи в зависимост от приетите сценарии. Не са отчетени нито отказът от ядрена енергия на Германия и Япония, нито ефектите на „шистовата революция“ – която позволи рязък спад на цената на електроенергия в САЩ – и възможното им преливане в Европа, нито тенденцията към децентрализирани генериращи мощности в рамките на умни мрежи, които обричат и отричат централизираните генериращи базови свръхмощности каквито са ядрените. Нещо повече, залагания върху

ядрената карта и дългосрочното ангажиране на огромен кредитен ресурс силно стеснява възможностите на всяка нация да реагира гъвкаво при следващи технологични и пазарни промени и да избира най-добрите нови решения. В този смисъл АЕЦ „Белене“ е пример за узурпиране на правото на редица бъдещи поколения да се възползват от технологичния напредък и да оптимизират енергийните си решения.

Доверието на западните пазари към проекта АЕЦ „Белене“ беше буквално сринато от условията на търга за избор на ИДС изпълнител – руските или свързани с тях компании, които можеха да ползват съществуващия реактор и оборудване. Скоро след това същото оборудване бе продадено по скандален начин с което проекта започна от нула и беше премахнато главното ограничително условия за участие на конкуренти на Ростатом.

Да се поставим на мястото на западен стратегически инвеститор или инвестиционна банка. Освен „славата“ на „горещ картоф“, много от информацията за АЕЦ „Белене“ отсъства или е недостъпна. В това се убедиха и последните известни стратегически инвеститори от германската RWE. На фона на трусовете на световните капиталови и финансови пазари, които силно ограничават апетита за дългосрочни рискови инвестиции, проектът АЕЦ „Белене“ е обгърнат от спорове, конфликти и непостоянно отношение на правителствата. Той стои в центъра на политически конфликти и вероятно е един от главните въпроси на предстоящите парламентарни избори, т.е. инвеститорите не могат да имат комфорта на дългосрочното политическо съгласие и подкрепа през целия период на дългосрочен инвестиционен риск.

По-голяма част от проектните проучвания и документа имат нужда от актуализация /като проучването за въздействие върху околната среда/, при това в условията на променящи се международни стандарти. Съществуват хронични проблеми с актуалната информация от Ростатом по договора за изработване на реактори и допълнителното оборудване, съществуват и комуникационни трудности между основните партньори НЕК и АСЕ. Има открити арбитражни производства между тях, води се информационна война без изгледи тя да затихне. Няма нито един договор за дългосрочно изкупуване на продукцията, дори предварителен или по условие, а в същото време се твърди, че ядрената централа ще се реализира чрез „проектно финансиране“ – т.е.обезпеченията за кредитите по изграждането ще са приходите от гарантираните дългосрочни договори за продажба.

За всяка публична компания на Запад дори намек в медиите за ангажирането и в подобен „рисков“ проект ще има незабавно и негативно отражение върху борсовите и котировки. Същностна информация по проекта остава засекретена или недостъпна за публиката, в това число и за акционерите на потенциалните стратегически инвеститори. Остават недостъпни за българския избирател, който трябва да гласува в предстоящия референдум, а той е основният акционер в корпорацията България, която ще ползва и плаща за ядрените ни амбиции.

Проектът остава невъзможен – но това не пречи да растат невъзвратимите загуби.

София, 1 октомври 2012 година